

Ontwikkeling van excellentieonderwijs in het hbo: de casus Hanzehogeschool Groningen

Het hbo kent een grote diversiteit in instroom wat betreft de vooropleiding, die varieert van mbo en havo tot vwo. Differentiatie is nodig om elke student de uitdagingen te bieden die hij of zij aankan (Onderwijsraad, 2008). Excellentieprogramma's kunnen die uitdaging bieden voor de bijzonder getalenteerde studenten. De ontwikkeling van excellentieonderwijs in het hbo is nog heel jong, ook binnen de Hanzehogeschool Groningen. Vanaf 2005 ontwikkelde de Hanzehogeschool haar excellentiebeleid, gericht op het herkennen, erkennen en stimuleren van talent (zie Bisschop Boele, 2007). Het honoursprogramma van de opleiding Vastgoed & Makelaardij was een van de voorlopers in het hbo. De Hanzehogeschool Groningen diende in 2008 een aanvraag in bij het Siriusprogramma voor excellentieonderwijs en kreeg als eerste hbo-instelling in Nederland de Siriusaanvraag toegekend. Hierna wordt het belang geschetst van excellentie voor het hbo in het algemeen en voor de Hanzehogeschool in het bijzonder. Vervolgens worden de wijze waarop dit binnen de Hanzehogeschool is uitgewerkt, de eerste bevindingen en de dilemma's nader toegelicht en volgen vragen voor discussie en nader onderzoek.

WAAROM IS EXCELLENTIE IN HET HBO BELANGRIJK?

Het belang van excellentieonderwijs wordt hierna geschetst vanuit verschillende perspectieven. In de eerste plaats het belang van de student. Daarna vanuit het perspectief van de hogeschool. En vervolgens vanuit het belang voor de kenniseconomie, in het bijzonder in de regio.

Het belang van excellentie voor de hbo-student

Excellentieonderwijs wordt, ook bij de Hanzehogeschool, ingevoerd om meer uitdaging te bieden aan de excellente student. Onder excellentieonderwijs verstaan we speciaal ontwikkelde onderwijsprogramma's voor excellente (bijzonder getalenteerde) studenten. In het onderwijs moet ieders talent optimaal worden ontwikkeld, maar om dat goed te kunnen doen hebben verschillende categorieën studenten een verschillende benadering nodig. Sommigen hebben extra ondersteuning nodig om het reguliere programma goed te kunnen doorlopen. Anderen hebben behoefte aan extra uitdaging in aansluiting op hun kwaliteiten en hoge ambities. Voor die studenten is het excellentieonderwijs bedoeld. Het excellentieonderwijs van de hogeschool richt zich niet uitsluitend op vwo'ers, maar ook op mbo'ers en havisten. Wel wordt geprobeerd juist ook potentiële studenten met

een vwo-achtergrond aan te spreken. Het hbo is voor veel vwo'ers nog te vaak geen reëel alternatief, ook als ze op grond van een professionele gerichtheid wel op hun plaats zouden zijn in het hbo. Dat heeft mogelijk te maken met ingesleten keuzepatronen bij scholieren, maar ook met een gebrek aan differentiatie binnen hogescholen, waardoor het onderwijs te eenvormig is om ook vwo'ers op hun eigen niveau aan te spreken.

Bisschop Boele (2007) gaf een onderbouwing van het excellentiebeleid van de Hanzehogeschool. Hij maakt daarbij een onderscheid tussen twee definities van 'talent': talent van de uitblinkers, dat wil zeggen de 'bovenste 10%', en het te ontwikkelen potentieel van ieder individu, dat soms als 'verborgen talent' niet altijd zichtbaar is. In het hbo heeft vaak eenzijdig de nadruk gelegen op de persoonlijke talentontwikkeling van iedere student, ongeacht het niveau. Dat kan ertoe leiden dat excellente studenten in het hbo niet tot hun recht komen of een hbo-opleiding zelfs niet overwegen. Dit geldt voor het hbo, met zijn brede instroom, sterker dan voor het wo. Beide definities van talent kunnen met elkaar worden verzoend, maar niet zonder een gedifferentieerde benadering. Differentiatie is nodig om ook de uitblinkers een thuishaven te kunnen bieden. Bisschop Boele beschreef wat een hogeschool kan doen als ondersteuning van de ontwikkeling van excellentie. Daarbij staan drie begrippen centraal, namelijk herkennen, erkennen en stimuleren van talent:

- herkennen: 'scouten' van potentieel talent;
- erkennen: het creëren van een cultuur waarin talent zich erkend voelt;
- stimuleren: het bieden van programma's waarmee talent zich kan ontwikkelen.

De Hanzehogeschool richt zich met haar excellentieonderwijs in eerste instantie op de bijzonder getalenteerde (excellente) student: de bovenste 5-10% van de studentenpopulatie. Aan deze studenten worden diverse excellentieprogramma's aangeboden. Met het excellentieonderwijs wil de hogeschool ook een positief effect bereiken op de motivatie en ambitie van de studentenpopulatie als geheel en de 'ambitieuze studiecultuur' versterken. Een voorwaarde voor versterking van ambities is dat elke student in het reguliere onderwijs individueel wordt gekend, gewaardeerd en beoordeeld. Nog te vaak worden studenten in het hbo beoordeeld op basis van groepsproducten, waardoor verschillen in inzet en prestaties niet aan het licht komen. Ambitie, inzet en prestaties worden op die manier niet beloond. De Hanzehogeschool heeft om die reden in het studentenstatuut expliciet opgenomen dat elke student individueel wordt beoordeeld, ook als sprake is van groepsopdrachten. Ook door toepassing van de cum laude-regeling en toekenning van prijzen wordt degene die boven het maaiveld uitsteekt, positief gewaardeerd. Excellentie wordt zichtbaar gemaakt, bijvoorbeeld in de Groningse 'Walk of Fame', waar studenten en medewerkers met bijzondere prestaties een plaats krijgen.

Het belang van excellentie voor de hogeschool

Excellentieonderwijs past binnen het beleid van de hogeschool die zich wil ontwikkelen en profileren. Het strategisch beleid is geformuleerd in het strategisch plan 'Koers op kwaliteit' (Hanzehogeschool Groningen, 2009). De hogeschool kiest voor profilering op kwaliteit op Europees niveau en wil geassocieerd worden met bijvoorbeeld de betere *new universities* in Engeland. Daarvoor is niet alleen de opleiding van professionals op

hoog niveau van belang, maar ook het genereren van toepasbare kennis en de inbedding van praktijkgericht onderzoek in het onderwijs. Excellente studenten krijgen een rol in onderzoeks- en innovatieprojecten van lectoraten en kenniscentra. In excellentieprogramma's krijgen studenten die uitblinken extra mogelijkheden en uitdagingen. De Hanzehogeschool heeft tien prestatie-indicatoren geformuleerd om te bepalen of de hogeschool zich ontwikkelt tot een gerespecteerde Europese *University of Applied Sciences*. Indicatoren zijn onder andere het percentage bachelorstudenten dat deelneemt aan excellentieonderwijs en de deelname aan internationale onderzoeksprojecten.

De Hanzehogeschool is in haar streven niet uniek. In de nota 'Kwaliteit als opdracht' (HBO-raad, 2009) is aangegeven dat het voor het hbo van belang is, zowel nationaal als internationaal een duidelijk gemeenschappelijk profiel neer te zetten. Binnen een Europees netwerk van *Universities of Applied Sciences* kan de positie van de hogescholen als belangrijke partner in kenniscirculatie en voor regionale sociaal-economische ontwikkeling worden versterkt (HBO-raad, 2009). Het idee is, dat excellentieonderwijs de hogeschool aantrekkelijk maakt voor bijzonder getalenteerde studenten, het eindniveau van opleidingen verhoogt en het imago van de hogeschool als geheel versterkt.

Het belang van excellentie voor de regio

In de derde plaats is er het belang van excellentie voor de regio. Een belangrijk doel voor de Hanzehogeschool is een bijdrage te leveren aan de kenniseconomie in (Noord-) Nederland. Ook de regio vraagt om ruim baan voor toptalent in onderwijs en onderzoek. In 'Koers Noord: op weg naar pieken', het programmadocument van de drie samenwerkende noordelijke provincies (Samenwerkingsverband Noord Nederland, 2007) wordt het belang geschetst van verdere uitbouw van de kenniseconomie en het stimuleren van de economische kansen in de regio. De Hanzehogeschool wil in dit kader een extra kwaliteitsimpuls bieden door talent aan te trekken, op te leiden en te behouden voor de regio. De Hanzehogeschool werkt daarom ook samen met de gemeente Groningen en de Rijksuniversiteit Groningen in 'City of Talent', een promotieproject waarin aandacht gegeven wordt aan de kwaliteiten van Groningen op het gebied van hoger onderwijs, onderzoek, innovatie en ondernemerschap. Excellentieonderwijs past binnen dit perspectief: profilering op kwaliteit door talent optimaal te ontwikkelen en te behouden. Het excellentieonderwijs van de hogeschool brengt het werkveld in de regio in contact met excellente studenten en omgekeerd.

WAT VERSTAAT DE HANZEHOGESCHOOL ONDER EXCELLENTIE?

De Hanzehogeschool richt zich op 'professionele excellentie': excellentie in het licht van de toekomstige beroepsbeoefening. Professionele excellentie is niet louter gebaseerd op intellectuele vermogens, maar op een mix van begaafdheden. Naast intellectuele vermogens kunnen bijvoorbeeld ondernemerschap, creativiteit en sociale competenties een rol spelen. Daarbij gaat de hogeschool uit van het beeld van de *T-shaped professional*: de breed georiënteerde specialist. Specialisatie zorgt voor diepgang, terwijl de brede oriëntatie zorgt voor omgevingsgerichtheid, wendbaarheid en flexibiliteit. Het gaat om extra aandacht voor de ontwikkeling van:

- kritische, creatieve denkers;
- mensen die breed zijn onderlegd en hun professionele activiteiten in een bredere, maatschappelijke context kunnen plaatsen;
- mensen die beschikken over leiderschapsvaardigheden en burgerschapsvaardigheden (*civic skills*).

Op deze wijze omvat excellentie meer dan alleen een goede beheersing van de competenties die voor het beroep minimaal noodzakelijk zijn.

RELATIE MET WERKVELD EN BEROEP

Professionele excellentie komt tot uiting in de relatie met het werkveld. Excellentie kent niet alleen generieke aspecten, maar ook specifieke kenmerken of bekwaamheden die in de beroepstaken een rol spelen. Daarbij is het van belang dat opleidingen in samenwerking met het werkveld formuleren wat onder professionele excellentie moet worden verstaan. Bijvoorbeeld door interviews met professionals of het raadplegen van vertegenwoordigers van het werkveld in de Werkveld Adviescommissie (WAC) van de opleiding. Op die manier kunnen specifieke aanwijzingen worden verkregen voor de selectiecriteria en de opzet en inhoud van excellentieprogramma's.

Hoe belangrijk zijn specifieke, beroepsgebonden kenmerken van excellentie? Er is betrekkelijk veel literatuur over generieke kenmerken die bepalend zijn voor excellentie. Scager (2008) vat ze samen in een model met vier hoofdkenmerken: toewijding en motivatie, intelligentie, leervermogen en creativiteit. In Horowitz e.a. (2009) wordt door achtereenvolgende auteurs de ontwikkeling van begaafdheid geschetst in de ontwikkeling van een mensenleven. Daarin wordt duidelijk dat de talenten van een mens steeds gedifferentieerder en specifiekere worden. Er ontwikkelen zich domeinspecifieke variaties, bijvoorbeeld op de gebieden van taal, wiskunde of sociale vaardigheden. Bij de uitoefening van beroepen kunnen specifieke kwaliteiten een rol spelen. Subotnik (in Horowitz, Subotnik & Matthews, 2009, p. 166) noemt bijvoorbeeld 'risk taking' en 'charisma' belangrijke psychosociale variabelen voor een musicus als *exciting performer*. Het is aannemelijk dat voor bijvoorbeeld excellentie in de kunst, naast generieke factoren, ook specifiekere kwaliteiten een rol spelen. Hetzelfde geldt voor excellentie in sport, ondernemerschap, zorg en techniek. Deze beroepsspecifieke kwaliteiten zijn niet alleen van belang voor de inhoud en opzet van excellentieprogramma's, maar kunnen ook een rol spelen bij de selectie van studenten.

EXCELLENTIEPROGRAMMA'S BINNEN DE HANZEHOGESCHOOL

De Hanzehogeschool ontwikkelt een divers aanbod aan excellentieprogramma's: opleidingsgebonden en multidisciplinair, groepsgebonden en individueel, decentraal en centraal. In totaal worden circa 40 programma's en trajecten ontwikkeld.

Het overgrote deel van de academies en instituten binnen de hogeschool (*schools*) biedt vanaf september 2010 een honoursprogramma. Daarnaast zijn er andere mogelijkheden voor excellente studenten die ze in combinatie met een honoursprogramma of als alternatief kunnen kiezen. Het betreft zowel groepsgerichte programma's als individuele trajecten. Het diverse aanbod sluit enerzijds aan op de verschillende manieren waarop *schools* hun excellentiebeleid willen ontwikkelen. Anderzijds wil de Hanzehogeschool door een breed scala aan mogelijkheden zo veel mogelijk tegemoetkomen aan de diverse behoeften en mogelijkheden van studenten. Het aanbod van excellentieprogramma's varieert per *school*. De procedure en criteria voor selectie van studenten worden per programma bepaald, afhankelijk van de beroepsspecifieke (of juist multidisciplinaire) context en de missie van het programma. De onderstaande typen van programma's en trajecten zijn binnen de hogeschool ontwikkeld.

Honoursprogramma's

Honoursprogramma's zijn gespreid over achtereenvolgende studiejaar. Een honoursprogramma heeft een omvang van 30 tot 36 studiepunten (ects – European Credits), als aanvulling op de reguliere bachelor. Vanaf september 2010 kennen de honoursprogramma's een onderzoekslijn, een *community*-lijn en een hogeschoolbrede interdisciplinaire lijn:

1. De onderzoekslijn (20 ects): gericht op praktijkgericht onderzoek, innovatie en advies. De onderzoekslijn wordt decentraal georganiseerd door de opleiding of *school*. Gestreefd wordt naar een koppeling aan lectoraten en kenniscentra, waar tevens geschikte opdrachten van externe opdrachtgevers binnenkomen, die door studenten van een opleiding of multidisciplinair kunnen worden aangepakt.
2. De *community*-lijn (4 ects), gericht op de vorming van burgerschapsvaardigheden (*civic skills*). Binnen deze lijn passen activiteiten waarbij studenten het initiatief nemen, zoals het organiseren van seminars, gastcolleges en dergelijke en activiteiten ten behoeve van de gemeenschap buiten de hogeschool, bijvoorbeeld het adviseren in juridische- of voedingskwesaties, of taallessen geven aan allochtonen. Ook de *community*-lijn wordt decentraal (per *school*) ingevuld.
3. De interdisciplinaire lijn (6 ects), bestaande uit hogeschoolbrede seminars gericht op actuele, maatschappelijk relevante thema's die door alle honoursstudenten en -docenten kunnen worden bezocht. Hiervoor worden toonaangevende sprekers uitgenodigd, debatten gevoerd, eigen producten van studenten ontwikkeld en gepresenteerd. Plenaire lezingen staan open voor andere (reguliere) studenten en docenten.

Selectieve minoren

Dit zijn verbredende, hogeschoolbrede programma's van een half jaar (30 ects) voor een selecte groep van excellente studenten. Er zijn vier selectieve, multidisciplinaire minoren ontwikkeld, namelijk:

- een minor op het gebied van innovatief ontwerp: 'Da Vinci';
- een minor op het gebied van ondernemerschap: 'Business Plan Factory';
- een minor gericht op human resource management;
- de internationale minor 'Your identity in Europe', gericht op de ontwikkeling van Europees burgerschap.

Selectieve specialisaties

Dit zijn verdiepende programma's binnen de opleiding van minimaal een half jaar (30 ects), eveneens voor een selecte groep van excellente studenten. Gerealiseerde programma's zijn 'Critical Care' (Verpleegkunde) en 'Triple M' (Instituut voor Marketing Management).

Individuele trajecten

Bij dit onderdeel gaat het om individuele trajecten voor excellente studenten. Met individuele trajecten kan flexibel worden aangesloten bij individuele wensen en behoeften van de student op verschillende momenten tijdens de studie. Vormen van individuele trajecten zijn student-assistentenschappen, topstages en meester-gezeltrajecten in de afstudeerfase. In tabel 1 is het aanbod van de vier typen excellentieprogramma's aangegeven, zoals gerealiseerd in 2009/2010 en gepland in 2010/2011, binnen in totaal 19 schools.

Tabel 1 Overzicht van excellentieprogramma's Hanzehogeschool Groningen

Type programma	Omvang	Gerealiseerd aantal programma's in 2009/2010	Aantal studenten (januari 2010)	Gepland aantal programma's in 2010/2011
Honoursprogramma's	30-36 ects aanvullend op reguliere bachelor	4	54	14
Selectieve minoren	30 ects passend binnen bachelor	0	0	4
Selectieve specialisaties	30 ects passend binnen bachelor	2	32	9
Individuele trajecten	variabel	2	7	9

Overige projecten

Het Siriusprogramma van de Hanzehogeschool omvat meer dan alleen de ontwikkeling en implementatie van de bovengenoemde programma's. Verschillende opleidingen (in de kunsten, sport en enkele technische opleidingen) ontwikkelen methoden om voor de poort talent te scouten en passend onderwijs aan te bieden waarin de interesse van potentiële excellente studenten verder wordt gewekt en verdiept. In de kunsten bestaat al langer ervaring met het vroegtijdig opsporen van talent en onderwijsaanbod voor de poort, bijvoorbeeld door samenwerking met muziekscholen en scholen voor mbo en voortgezet onderwijs. Binnen het Siriusprogramma wordt geprobeerd deze werkwijze verder te ontwikkelen en te verbreden. Daarnaast zijn er projecten op het gebied van techniek en sport. Bij het Hanze Institute of Technology (HIT) krijgen studenten op basis van een daartoe ontwikkeld assessment advies over hun geschiktheid voor de opleiding Advanced Sensor Applications. De opleiding stelt hoge eisen en wordt als excellentieprogramma aangemerkt. Een ander project is gericht op extra ondersteuning van de meer dan zeventig studenten die topsport beoefenen.

EERSTE BEVINDINGEN

In het studiejaar 2009/2010 zijn zes excellentieprogramma's aangeboden: vier honoursprogramma's en twee selectieve specialisaties. Hierna worden de eerste bevindingen beschreven. Daarbij zijn de resultaten gebruikt van vragenlijsten die in januari 2010 zijn afgenomen onder de studenten van de betreffende excellentieprogramma's (respons in totaal 76%; 65 van 86 studenten). De vragenlijsten hadden als doel informatie te verwerven over de kwaliteit van de excellentieprogramma's. Daarnaast is gebruikgemaakt van verslagen van voortgangsbesprekingen en aanvullende interviews over de stand van zaken met betrekking tot de lopende programma's.

Honoursprogramma's

Van de honoursprogramma's heeft het programma Vastgoed & Makelaardij de langste traditie. Het programma startte in 2006 en is beschreven in Groothengel en Van Eijl (2008). Het honoursprogramma van International Communication startte in 2007 (Bartelds, 2010). In 2008 startte het honoursprogramma van Toegepaste Psychologie en in 2009 dat van Sportstudies. De lopende honoursprogramma's zijn te beschouwen als voorlopers en zijn daardoor nog niet volledig volgens de huidige hogeschoolbrede visie en richtlijnen opgezet. Toch bevatten ze al belangrijke elementen van de visie van de Hanzehogeschool op excellentie. De honoursprogramma's zijn voor een belangrijk deel georiënteerd op het werkveld. De activiteiten kunnen bestaan uit opdrachten voor externe opdrachtgevers, zoals de Vastgoedrapportage Noorden van het land, waarbij studenten werken aan dataverzameling en rapportage. Ook betreft het onderzoeks- en adviesactiviteiten binnen het werkveld op eigen initiatief van de student. Of opdrachten die als suggestie werden aangedragen door de opleiding of een lectoraat. Tijdens een stage voeren honoursstudenten in een bedrijf of instelling vaak extra uitdagende opdrachten uit. Verbredend zijn de honoursprogramma's door lezingen, workshops en dergelijke waarin aandacht wordt besteed aan actuele thema's, zoals het wekelijks openbaar college 'Current Affairs' bij International Communication of het 'Sportinspiratiecafé' bij Sportstudies. Dergelijke gezamenlijke activiteiten versterken het groepsgevoel. Bij Toegepaste Psychologie wordt de groepsbinding versterkt door tweeweekelijkse bijeenkomsten waarin de onderzoeksactiviteiten, artikelen en boeken gezamenlijk worden besproken. Onderzoeksprojecten worden meestal door tweetallen of door kleine groepen uitgevoerd; soms ook individueel. Aandacht voor burgerschapsvaardigheden vinden we bij het honoursprogramma van International Communication, waar tweedejaars een maatschappelijke activiteit (*social connection*) moeten kiezen. Ook onderzoeksprojecten (zoals een onderzoek onder dak- en thuislozen door honoursstudenten Toegepaste Psychologie) kunnen een duidelijk maatschappelijke invalshoek hebben.

In vragenlijsten werd studenten onder andere gevraagd om uit een aantal alternatieven de drie belangrijkste motieven te kiezen voor het deelnemen aan het honoursprogramma. Voor honoursstudenten ($n = 44$) is de behoefte aan extra uitdaging het belangrijkste motief om een honoursprogramma te doen. Dit motief werd door 86% gekozen. Het tweede motief was de behoefte aan verbreding van kennis en vaardighe-

den (71%). Het motief bij een groep die hoge ambities heeft te willen horen werd door 31% aangegeven. Andere motieven, namelijk het versterken van de positie op de arbeidsmarkt, zich willen specialiseren, extra contact met het werkveld of zich willen richten op het doen van onderzoek, spelen in veel minder sterke mate een rol. Wat betreft de meest genoemde motieven werd aan de verwachtingen van studenten voldaan. Twee derde van de studenten gaf aan dat het honoursprogramma een forse uitdaging bood. Het programma hielp studenten hun blik te verbreden en twee derde had een intensief contact met andere honoursstudenten. De inhoud van de honoursprogramma's werd door de studenten geschikt gevonden voor excellente studenten. De meeste studenten waren tevreden over de begeleiding, maar de oordelen daarover verschillen per programma. Vrijwel alle honoursstudenten, behalve degenen die op het punt stonden af te studeren, gaven aan dat ze het honoursprogramma in het volgend semester willen vervolgen.

Selectieve specialisaties

De selectieve specialisaties betreffen: 'Triple M' (Moving, Marketing & Management) en 'Critical Care' (Verpleegkunde). Triple M is een specialisatieprogramma van een half jaar waarin studenten onderwijs krijgen aangeboden, onder andere op het gebied van onderzoek en statistiek, en opdrachten uitvoeren voor bedrijven in de regio. Vertegenwoordigers van bedrijven zijn rechtstreeks bij de opzet en de uitvoering van het programma betrokken, onder andere als opdrachtgevers en begeleiders van studenten. Het programma biedt de mogelijkheid van versnelde doorstroming naar een universitaire masteropleiding in het economisch domein. 'Critical Care' is eveneens opgezet in samenwerking met het werkveld, met het doel talentvolle studenten extra uitdaging te bieden en op te leiden met specifieke kennis en vaardigheden voor intensive care. Het programma is nu nog sterk theoriegericht, maar krijgt een meer praktijkgerichte uitwerking.

De behoefte om kennis en vaardigheden te verbreden was voor de studenten van de selectieve specialisaties ($n = 21$) de belangrijkste reden om deel te nemen (86% van de respondenten). De behoefte om zich verder te specialiseren was opvallend genoeg voor veel minder studenten (57%) een belangrijk motief. De behoefte aan uitdaging en verbetering van de positie op de arbeidsmarkt speelt voor deze studenten (beide motieven 62%) ook een belangrijke rol. Dat het motief van de positie op de arbeidsmarkt voor studenten van selectieve specialisaties zwaarder weegt dan voor honoursstudenten is niet verwonderlijk, omdat het in de specialisatieprogramma's uitsluitend vierdejaarsstudenten betreft. De studenten zijn vrijwel allemaal van mening dat het specialisatieprogramma voor hen een forse uitdaging vormde.

DILEMMA'S EN VERDERE ONTWIKKELING

Invulling honoursprogramma's

Opzet en inhoud van honoursprogramma's zijn nog betrekkelijk nieuw, zowel voor studenten als voor docenten. De ingevulde vragenlijsten bevatten uiteenlopende

opmerkingen van studenten over de organisatie, de openheid van het honoursprogramma of de sturing door docenten. Bijvoorbeeld: 'Ons honoursprogramma is heel open opgezet en het wordt dus gevuld met initiatieven van de studenten zelf; wat meer sturing door de docenten zou meer duidelijkheid verschaffen.' Maar binnen een honoursprogramma dat minder openheid kent, pleit een student juist voor het tegenovergestelde: 'Ik zou willen voorstellen om de deelnemers aan het honoursprogramma de mogelijkheid te bieden of te verplichten om een onderzoek te doen naar een onderwerp dat ze zelf kiezen. Hierdoor wordt er beter gespecialiseerd in een onderwerp waarnaar de interesse van de betreffende student uitgaat.' Ook docenten zijn nog onzeker over hun rol. Dilemma's zijn enerzijds het bieden van vrijheid en ruimte voor eigen initiatief versus de behoefte aan structuur; en anderzijds het hebben van hoge verwachtingen van, en het hoge eisen stellen aan studenten, versus hen gemotiveerd houden, vrijheid laten ervaren en niet te zeer gebukt laten gaan onder stress. Studenten hebben uiteenlopende verwachtingen en docenten zoeken naar de juiste vorm en de juiste toon. De lectoraten hebben in de bestaande programma's nog geen duidelijke rol. Ook dit element moet verder worden ontwikkeld.

Centraal-decentraal

Aanvankelijk werd gekozen voor een decentrale uitwerking van honoursprogramma's. Een studiereis in landelijk verband naar de Verenigde Staten (november 2009) vormde de aanleiding om de visie op excellentie en honoursprogramma's verder uit te werken en meer nadruk te leggen op verbreding: interdisciplinariteit, maatschappelijke verantwoordelijkheid en burgerschapsvaardigheden. Die visie is uitgewerkt in de drie lijnen voor honoursprogramma's zoals hiervoor beschreven. De hogeschoolbrede interdisciplinaire lijn waar brede maatschappelijke thema's aan de orde komen, vormt na september 2010 de verbinding tussen alle honoursstudenten van de Hanzehogeschool. Bijeenkomsten met gastsprekers staan tevens open voor een grotere groep: studenten, docenten en externen uit werkveld en maatschappelijke organisaties. Op die manier krijgt het excellentieonderwijs een meer gezamenlijke invulling en krijgt het meer gezicht en uitstraling, zowel binnen als buiten de hogeschool.

Borging van excellentieonderwijs

De ontwikkeling van excellentieprogramma's wordt voor een groot deel uit het Siriusfonds gefinancierd. De uitvoering is voor rekening van de hogeschool. Niet alleen de afzonderlijke *schools*, ook de Hanzehogeschool als geheel investeert in excellentieonderwijs. Van belang is dat excellentieonderwijs draagvlak heeft en een wezenlijk onderdeel is van het strategisch beleid van een hogeschool. Of het excellentieonderwijs op de lange duur ook financieel kan worden geborgd is daarnaast mede afhankelijk van het succes van dat onderwijs. Naarmate door het excellentiebeleid de aantrekkingskracht op bijzonder getalenteerde studenten wordt verhoogd, de uitval van die studenten wordt verminderd en ook de inzet van de reguliere student groter wordt, zal de kans op borging van het excellentieonderwijs op de langere termijn toenemen.

THEMA'S VOOR DISCUSSIE EN NADER ONDERZOEK

De ervaringen met excellentieonderwijs in Nederland, vooral in het hbo, zijn nog pril. Onderzoekresultaten zijn nog schaars. Dat maakt het moeilijk om al conclusies te kunnen trekken die richting kunnen geven aan de verdere ontwikkeling van het excellentieonderwijs. Wel kunnen in dit stadium vragen worden geformuleerd die van belang zijn voor discussie en nader onderzoek. In het verlengde van de hierboven beschreven ontwikkelingen komen bijvoorbeeld de volgende thema's naar voren.

Didactiek van honoursprogramma's

Wolfensberger (2004) geeft aan dat de literatuur over de didactiek en leeromgeving van honoursprogramma's en de kenmerken van honoursstudenten vooral is ontleend aan literatuur over 'honors' in de Verenigde Staten, waar op dit gebied al een lange traditie bestaat. Zijn de bevindingen daaruit ook geldig voor de Europese context en daarbinnen voor het hbo? Zijn de excellente studenten in het hbo ook de studenten die in hoge mate hun eigen weg willen gaan? Of hebben ze wellicht meer dan studenten uit het wo behoefte aan structuur en aan een meer sturende rol van de docent?

Professionele excellentie

Beroepsspecifieke kenmerken van excellentie kunnen in de selectie van excellente studenten een rol spelen en mede bepalend zijn voor de inhoud en vormgeving van excellentieprogramma's. De vraag is echter in hoeverre deze kenmerken tijdens de opleiding bij studenten al waarneembaar zijn. Blijken vooral de generieke kenmerken (intelligentie, toewijding, ambitie en dergelijke) van belang voor selectie van studenten of slagen de opleidingen erin om samen met het werkveld ook tot relevante beroepsspecifieke selectiecriteria te komen?

Communities en cultuur

Is excellentieonderwijs in de vorm van selectieve programma's alleen van belang voor een kleine groep? Of draagt het bij aan een meer ambitieuze studiecultuur en werkt het ook stimulerend voor de 'reguliere' student? In de visie van de Hanzehogeschool gedijt talent in *communities* maar mag het daarin niet worden opgesloten. Excellente studenten vormen bij voorkeur een gemeenschap met een eigen ruimte en faciliteiten. Daarin kunnen ze zich inzetten in gezamenlijke activiteiten en binnen een eigen cultuur waarin ze elkaar stimuleren. Excellente studenten blijven in verbinding met de populatie van studenten als geheel en vervullen wellicht een voorbeeldrol. Geeft het anderen het gevoel erbij te willen horen? De vraag in hoeverre er inderdaad een stimulerende werking uitgaat van excellentieonderwijs, ook op de reguliere student, is nog weinig onderzocht. Hoe kan een maximaal effect worden bereikt en hoe kunnen ongewenste neven-effecten (negatieve beeldvorming als bevoorrechte groep bijvoorbeeld) worden vermeden?

De Hanzehogeschool besteedt een deel van de toegekende Siriusgelden aan onderzoek en heeft hiervoor het lectoraat Excellentie in Hoger Onderwijs en Samenleving opgezet. Met het lectoraat wil de Hanzehogeschool de verdere ontwikkeling van het excellentie-

onderwijs ondersteunen. Vragen zoals hiervoor genoemd zullen in het lectoraat worden onderzocht. Onderzoek op deze terreinen is noodzakelijk om tot een succesvolle en duurzame opzet van het excellentieonderwijs te komen.

REFERENTIES

- Bartelds, V. (2010). Casusbeschrijving Honoursprogramma International Communication Hanzehogeschool Groningen, in: Van Eijl, P.J. van, Pilot, A. & Wolfensberger, M.V.C., *Talent voor morgen. Ontwikkeling van talent in Hoger Onderwijs*. Hoger Onderwijsreeks. Groningen: Noordhoff Uitgevers.
- Bisschop Boele, E.H. (2007). Talent in de spagaat. Over de bovenkant van de diversiteit in het hbo. *Th&ema, Tijdschrift voor Hoger onderwijs & Management*, 14, 60-64.
- Groothengel, Ch. en Van Eijl, P.J. (2008). Honoursprogramma's in het HBO. Inventarisatie 2007 (deel I) met een nadere verkenning (deel II). *Mededeling 85*. Utrecht: Universiteit Utrecht, IVLOS.
- Hanzehogeschool Groningen (2008). *Ruimte voor excellentie. Aanvraag Siriusprogramma Hanzehogeschool Groningen*. Groningen: Hanzehogeschool.
- Hanzehogeschool Groningen (2009). *Koers op Kwaliteit. Strategisch plan 2010-2015 van de Hanzehogeschool Groningen*. Publiekversie. Groningen: Hanzehogeschool.
- HBO-raad (2009). *Kwaliteit als opdracht*. Den Haag: HBO-raad.
- Horowitz, F.D., Subotnik, R.F. & Matthews, D.J. (2009). *The Development of Giftedness and Talent Across the Life Span*. Psychological Association, Washington DC.
- Onderwijsraad (2008). *Een succesvolle start in het hoger onderwijs. Advies, uitgebracht aan de minister van Onderwijs, cultuur en wetenschap*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Samenwerkingsverband Noord Nederland SNN (2007). *Koers Noord: op weg naar pieken. Duurzame groei door omschakeling naar een kenniseconomie*. Uitgave van het ministerie van Economische Zaken en het samenwerkingsverband Noord Nederland. Groningen: Samenwerkingsverband Noord Nederland.
- Scager, K. (2008). Vragen talentvolle studenten ander onderwijs? *Onderzoek van Onderwijs*, 37, 66-69.
- Wolfensberger, M.V.C. (2004). Qualities Honours Students Look for in Faculty and Courses. *Journal of the National Collegiate Honors Council*, Fall/Winter 2004: 55-65.